

Nils Sundquist

11/10 1902–11/8 1981

Den 11 augusti 1981 avled förre landsantikvarien och chefen för Upplandsmuseet fil. dr Nils Sundquist. Därmed gick en förgrundsgestalt inom vår kulturminnesvård och vårt museiväsende bort. Hans gärning som museiman och forskare blev betydande. Den organisation för kulturminnesvård och länsmuseum i Uppsala län, som han byggde upp under 1940- och 1950-talen, utgör i väsentliga drag grunden för dagens verksamhet inom området.

Nils Sundquist föddes 1902 i Uppsala. Här växte han upp och gick i skola. Efter studentexamen 1921 vid dåvarande Uppsala Högre Allmänna Läroverk fortsatte han sina studier vid universitetet, där han avlade fil. kand. examen 1928 och fil. lic. examen i konsthistoria 1932.

Som infödd uppsalabo och med rötter i den uppländska landsbygden var det naturligt för Nils Sundquist att tillhöra Upplands nation under studietiden. Här kom han också att ingå i den aktiva gruppen medlemmar. Det var under de år på 1920-talet, när nationen engagerade sig särskilt starkt i hembygdsvården och gick i spetsen för räddandet av bl. a. den gamla Kaplansgården i Härkeberga. År 1930 beklädde han posten som förste kurator, och senare kallades han till hedersledamot av nationen.

Redan som ung student knöts Nils Sundquist till Uppsala Nya Tidning och under nära fem decennier medverkade han i tidningen med artiklar i olika kulturhistoriska ämnen. Under 1920-talet var han anställd vid korrekturavdelningen för att senare bli tidningens förste chef för sportavdelningen. I denna tidning publicerade han också som 22-åring litterära alster under pseudonymen Erik Värne.

Som blivande museiman ägnade sig Nils Sundquist till en början huvudsakligen åt nordisk fornkunskap och deltog i flera arkeologiska undersökningar. Han fick även tidigt kontakt med Upplandsmuseet, där han under studenttiden bl. a. hjälpte till med föremålskatalogisering.

Nils Sundquists huvudinriktning blev dock snart medeltidsarkeologi och arkitekturhistoria. Lämningarna av de medeltida klostren i Mälarskapskapen kom han att ägna ett särskilt intresse, och han blev en av de främsta kännarna av vårt lands klosterarkitektur. I slutet av 1920-talet och i början av 1930-talet ledde Nils Sundquist de stora utgrävningarna av Gråbrödraklostret på Munksundet i Enköping, och under 1940- och 1960-talen svarade han för de etappvisa undersökningarna av lämningarna efter Franciskanklostret i kvarteret Torget i Uppsala.

Ett stycke in på 1930-talet började Nils Sundquist alltmer koncentrera sitt intresse på Uppsala stads historia, framför allt det medeltida skedet. Själv berättade han, att det var en sommarkväll i början av 1930-talet på hemvägen från arbetet på Upsala Nya Tidnings redaktion – då belägen i Oxenstiernska huset vid Riddartorget – som han ”upptäckte” det medeltida Uppsala och hans starka intresse för stadens äldsta historia väcktes. När han passerade Skytteanum såg han att en bit puts fallit bort på husets 1600-talsfasad och att den blottade murytan avslöjade ett medeltida ursprung. Iakttagelsen blev början till en omfattande kartläggning av det medeltida Uppsala, av vilket det mesta dessförinnan varit helt okänt. Epokgörande var den arkeologiska undersökning, som Nils Sundquist gjorde 1934 inför byggnadsfirman Anders Diös’ stora nybygge för bl. a. Tempo i kvarteret Näktergalen vid Stora torget. Här registrerade Nils Sundquist systematiskt inte bara fasta byggnadslämningar från olika medeltida skeden utan också rester av det medeltida gatunätet samt en stor mängd s. k. lösfynd. I samband med dessa undersökningar bildades Kommittén för tillvaratagande av fornfynd i Uppsala och till denna kommitté knöts Nils Sundquist som verkställande tjänsteman.

Nils Sundquist var alltså väl förtrogen med den uppländska kulturhistorien när han 1939 utnämndes till innehavare av den då nyinrättade tjänsten som landsantikvarie i Uppland – från 1962 ändrad till landsantikvarie i Uppsala län – och sekreterare i Upplands fornminnesförening. Tjänsten som landsantikvarie innehade han till pensioneringen 1969.

Nils Sundquist tillhörde den första generationen landsantikvarier i landet som tillsattes på 1930- och 1940-talen i syfte att skapa fasta, regionalt ordnade kulturminnesvårdande institutioner. Landsantikvarierna skulle bl. a. biträda och representera den centrala myndigheten

riksantikvarieämbetet i de olika landskapen eller länen. Trots de knappa resurser som då fanns till förfogande för Upplands fornminnesförening och trots att den nye landsantikvarien under flera år var helt ensam som handläggare och verkställande tjänsteman förmådde Nils Sundquist snabbt organisera ett väl fungerande föreningskansli och landsantikvariekontor. Till detta bidrog säkert ett stort mått av idealitet och engagemang från Nils Sundquists sida.

I sin nya roll som landsantikvarie gällde det också för Nils Sundquist att göra landskapets invånare och olika myndigheter medvetna om den nya institutionen och om de lagar och förordningar som styrde kulturminnesvården. Det krävdes också att människors intresse för våra kulturminnen skulle väckas. Utan detta var det svårt att bedriva en meningsfull kulturminnesvård. På ett beundransvärt sätt lyckades Nils Sundquist förverkliga intentionerna med den nya organisationen. Inte minst hans flitiga verksamhet som föreläsare och författare av kulturhistoriska artiklar i pressen bidrog här till.

Inom kulturminnesvården kom de många kyrkorestaureringarna runtom i Uppland på ett alldeles särskilt sätt att engagera och sysselsätta Nils Sundquist. I sin egenskap av kulturhistorisk kontrollant deltog han mycket aktivt och initiativtagande i restaureringsarbetena. Han vann med åren en kunskap om den uppländska kyrkobyggnadskonsten som få, en kunskap som han generöst förmedlade i ett flertal studier kring den medeltida kyrkoarkitekturen i Mälardalen. Men Nils Sundquists roll som kulturhistorisk kontrollant gällde inte bara arbeten vid kyrkorna utan också vid de många byggnadsminnesmärkena i Uppsala, prästgårdarna i landskapet och ett flertal andra projekt.

I sin kulturminnesvårdande ämbetsutövning rönt Nils Sundquist stor respekt och aktning, både som människa och som riksantikvarieämbetets företrädare. Han spelade en avgörande roll vid uppbyggnaden av den officiella kulturminnesvården i landskapet och i länet. För att denna fått den ställning den har idag har vi i mycket anledning känna stor tacksamhet till Nils Sundquist.

Som sekreterare i Upplands fornminnesförening tog Nils Sundquist en rad viktiga initiativ. Här skall särskilt nämnas utgivandet av årsboken Uppland som han startade 1940 och för vilken han var redaktör t. o. m. årgång 1969. Årsboken blev också ett viktigt forum för Nils Sundquist i hans forskningsarbete. Här publicerade han varje år t. o. m. årgång

1980, alltså i 40 år, en eller flera uppsatser i skilda ämnen.

År 1951 knöts chefskapet för Upplandsmuseet till landsantikvarietjänsten. Nils Sundquist fick därmed nya stora uppgifter att ta itu med. Upplandsmuseet saknade sedan början av 1940-talet utställningslokaler för sina samlingar och planerna på ett nytt landskaps- och stadsmuseum i Uppsala skulle förverkligas. Med stort engagemang tog sig Nils Sundquist an även detta arbete, ett arbete som resulterade i att det nya Upplandsmuseet kunde öppnas på försommaren 1959 i den för ändamålet ombyggda och restaurerade Akademikvarnen.

Nils Sundquist var också på olika sätt aktiv vid sidan om det ordinarie arbetet. Han var bl. a. ombudsman för den fackliga organisationen Sveriges landsantikvariers förening 1947–1951 och ordförande i dåvarande Svenska museimannaföreningen 1950–1951. Vidare var han korresponderande ledamot i Kungl. Gustav Adolfs Akademien.

Den kulturhistoriska forskningen låg Nils Sundquist särskilt varmt om hjärtat. Han såg forskningen och inte minst delgivandet av resultaten därav som en av de viktigaste uppgifterna inom kulturminnesvården och museiverksamheten, och han framhöll ofta att spridandet av kunskapen om våra kulturminnen var det bästa sättet att väcka intresse för och främja vårdandet och bevarandet av dessa. Nils Sundquists bibliografi, upptagande nära 500 titlar, vittnar om en ovanligt aktiv och omfattande insats. Många av dessa arbeten har fått grundläggande betydelse. Till hans största och viktigaste arbeten kan räknas första delen av Uppsala stads historia, som utkom 1953 och som behandlar stadens uppkomst och dess utveckling intill år 1300. Det är här som Nils Sundquist ger sin breda belysning av frågan om läget för Uppsala hednatempel och hävdar att detta låg i nuvarande Uppsala och inte i Gamla Uppsala. Här delger han också resultaten av de omfattande och viktiga byggnadsarkeologiska undersökningarna som han påbörjade i staden på 1930-talet.

Uppsala slott var ett annat av Nils Sundquists stora forskningsobjekt. Slottets invecklade byggnadshistoria före branden 1702 har han kartlagt och presenterat i ett flertal skrifter. Den främsta är boken om Willem Boy, som utkom 1971 och som behandlar slottet under Johan III:s tid. Uppsala domkyrka och de många institutionsbyggnaderna kring denna var också föremål för hans ingående studier. Ytterligare många byggnader och miljöer i Uppsala och Uppland skulle kunna

nämnas i sammanhanget.

Utmärkande för Nils Sundquists byggnadshistoriska undersökningar var den grundlighet med vilken han dokumenterade de olika objekten. Han hade en sällsynt och avundsvärd förmåga att se och utläsa saker och sammanhang i byggnadsverken, dess murar, färglager och fogar. Tidigare än de flesta av sina kolleger insåg han betydelsen av att registrera vad som kom fram, ifråga om både lösfynd och fasta konstruktioner, vid grävningar i städernas kulturlager. Han kan därför räknas till vårt lands främsta, en pionjär, inom det byggnads- och medeltidsarkeologiska området. Förutom de tidigare nämnda arkeologiska stadsundersökningarna i Uppsala och Enköping genomförde han under en flerårsperiod på 1940-talet de mycket omfattande utgrävningarna av slottsruinerna i Uppsala. I samband därmed ledde han också restaureringen av ruinerna inklusive de båda bastionerna samt av Olof Rudbecks terrassanläggning från 1600-talet ner mot slottsträdgården.

Nils Sundquists forskningsresultat och teorier har inte alltid stått oemotsagda, och ibland har hans slutsatser betraktats som alltför djärva. Men Nils Sundquist var inte heller rädd för att, i sökandet av sanningen, ifrågasätta och omvärdera tidigare fast rotade historieuppfattningar eller att genom hypotetiska frågeställningar väcka debatt kring olika historiska problem.

För sina insatser som forskare och museiman utnämndes Nils Sundquist 1965 till filosofie hedersdoktor vid Uppsala universitet.

När Nils Sundquist lämnat sin tjänst vid Upplandsmuseet kunde han mera helt ägna sig åt forskning och bearbetning av det stora material han insamlat under åren. Detta hade han sett fram emot, och han visade också under många år genom sitt författarskap och sina föreläsningar – inte minst de många som han med sådan glädje höll i Lindska skolan för pensionärer – att hans livsgärning inte var avslutad med pensioneringen. Dock kände han väl ibland under senare år att materialet var honom övermäktigt, och han fick tyvärr aldrig tid och kraft att fullfölja sina stora, påbörjade arbeten om Uppsala slott under Gustav I:s tid och om Enköpings kloster.

Även sedan Nils Sundquist under sitt sista levnadsår började brytas ned fysiskt av sjukdom var han livligt upptagen av olika vetenskapliga problem. Särskilt gällde det frågor kring staden Uppsalas uppkomst och tidiga utveckling. För oss som fick samtala med honom vid sjukbä-

den var det alltid lika stimulerande att ta del av hans, ända in i det sista, klara och konstruktiva frågeställningar kring de aktuella problemen.

Ola Ehn

Nils Sundquists tryckta skrifter 1969–1981

När Nils Sundquist avgick från tjänsten som landsantikvarie 1969 publicerades i årsboken *Uppland* samma år en bibliografi över hans litterära produktion åren 1924–1969, omfattande 443 nummer. Även efter pensioneringen publicerade han flera arbeten, vilka här upptas i en kompletterande bibliografi med numrering fr. o. m. 444. I denna återkommer också, under 1969 och 1970, de sju arbeten, som i den tidigare bibliografin finns upptagna som manuskript under 1969.

1969

- 438 Martis Jerk, Eric Wickman (1887–1954), Våmhuspojken som blev USA:s busskung, *Malung* 1969.
- 439 Biskopsgården och "Styrbiskops"-gården i Uppsala, Ett "kapitel i sten" i Sveriges politiska historia under unionstiden och äldre vasatiden; i *Kyrkohistorisk årsskrift* 1969, s. 37–68.
- 440 Johan III och hans kyrkoslott i Gävle; i *Från Gästrikland* 1969, s. 5–30.
- 444 Svartbäcken, En vandring i och kring en gammal stadsdel, *Uppsala* 1969.

1970

- 426 Gotiska kyrkor på norra mälarsestranden. 3, Takryttaren som klocktorn, 4, Liten utblick över Norden och Europa; i *Uppland* 1970, s. 76–108.
- 435 Funbo kyrka; *Upplands kyrkor*, 43, Strängnäs 1970.
- 436 Rasbokils kyrka; *Upplands kyrkor*, 42, Strängnäs 1970.
- 437 Tensta kyrka; *Upplands kyrkor*, 42, Strängnäs 1970.
- 445 Georg Andrén (In memoriam); i *Uppland* 1970, s. 172–173.
- 446 Isac Lagerquist (In memoriam); *ib.*, s. 175–176.
- 447 Adolf Lundevall (In memoriam); *ib.*, s. 176–177.

1971

- 448 Willem Boy i Uppsala, *Uppsala* 1971.
- 449 Henrik von Cölln, Anders Larsson Målare och Påvel Schütz i Uppsala; i *Uppland* 1971, s. 24–69.

1972

- 341 Danmarks kyrka; Upplands kyrkor, 99, 2:a uppl., Strängnäs 1972.
- 450 Ur Gysinge bruks historia, Uppsala 1972.
- 451 Kring några "minnesbyggnader" i Uppsala och uppsalatrakten, Uppsala 1972.

1973

- 452 Portalen till det medeltida Domkapitelhuset i Uppsala; i Uppland 1972 (tr. 1973), s. 23–30.
- 453 Den återupptäckta staden Aros; ib., s. 73–76.
- 454 S:t Eriks tavla i Uppsala domkyrka; i Uppland 1973, s. 13–22.
- 455 Byggnadsfirman Anders Diös AB, Byggenskap i Enköping 1944–1973, Gävle 1973.

1974

- 456 Tre tidiga bilder av Uppsala domkyrka? i Uppland 1974, s. 65–88.
- 457 "Västmännens land" och Fjädrundaland, Sala tunnvalvskyrka, Sala silvergruvas vattensystem och Väsby län; i Anders Diös bygger vidare i Sala, Västerås 1974, s. 9–54.
- 458 Några stadsplaner och miljökartor från Sala och dess bygd under 1700-talet; ib., s. 55–71.

1975

- 459 Kyrkan och kylan – domkyrkan och solen; i Uppland 1975, s. 103–116.

1976

- 460 Herman Flodkvist – kulturminnesvårdare och naturvårdare; i Uppland 1976, s. 95–106.
- 461 Upplands kyrkors beskrivning, [Anm. av] Upplands Kyrkor, Konsthistorisk vägledning, Del XII, Strängnäs 1975; ib., s. 107–108.
- 462 Något om Domkyrkans skyddsarbete och restaurering jämte litteratur; i 40 år med Uppsala Domkyrka, Skydds- och restaureringsarbeten utförda av Byggnadsfirman Anders Diös AB 1936–1976, Uppsala 1976, s. 49–96.
- 463 Domprostgården i Uppsala; i Ärkestiftet, nr 10, 1976.

1977

- 464 Två tidiga "symbolbilder" av den primära Trefaldighetskyrkan på Uppsala Domberg? i Uppland 1977, s. 75–95.

1978

- 465 Bonaden från Skog, Till tolkningen av bildfältet med "hästar" och "tyglare"; i Uppland 1978, s. 33–46.

1979

- 466 Uppsala kyrka och Uppsala ärkesäte och deras flyttningsdramatik under 1200-talet; i Uppland 1979, s. 19–39.
467 Sankt Eriks dödsplats, dödsår och skrinläggningsdatum; i Upplands Nationsblad, nr 4, 1979.

1980

- 468 Länskansli och landshövdingebostad i det äldre Uppsala; i Uppland 1980, s. 9–14.

1981

- 469 De många "tretalen" i det tidiga Uppsala; i Upplands nations årsskrift, 42, 1979–80, Tierp 1981, s. 7–14.